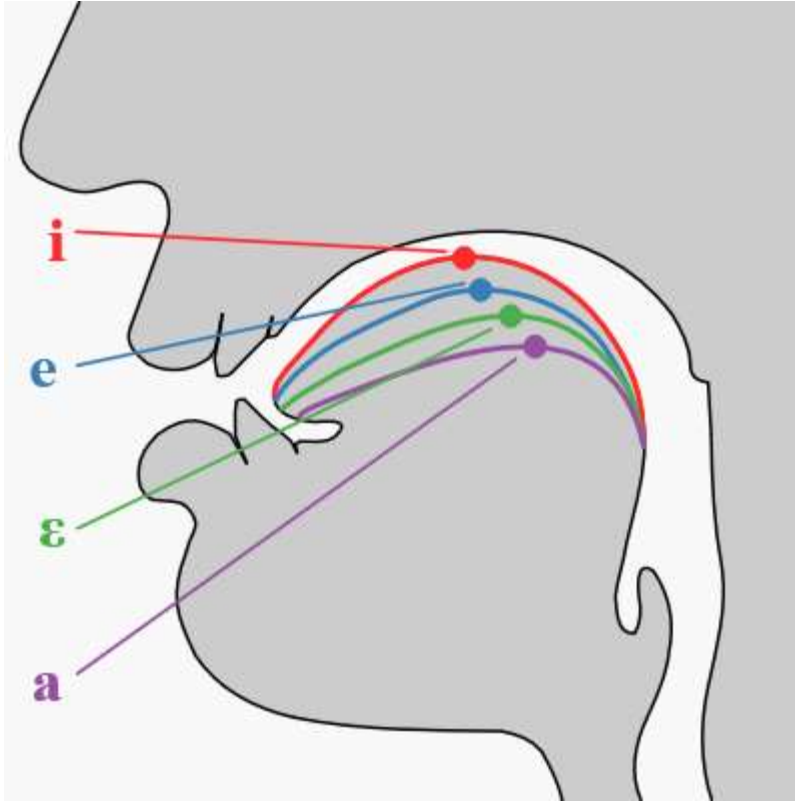

دیلیمیزده حرفلر

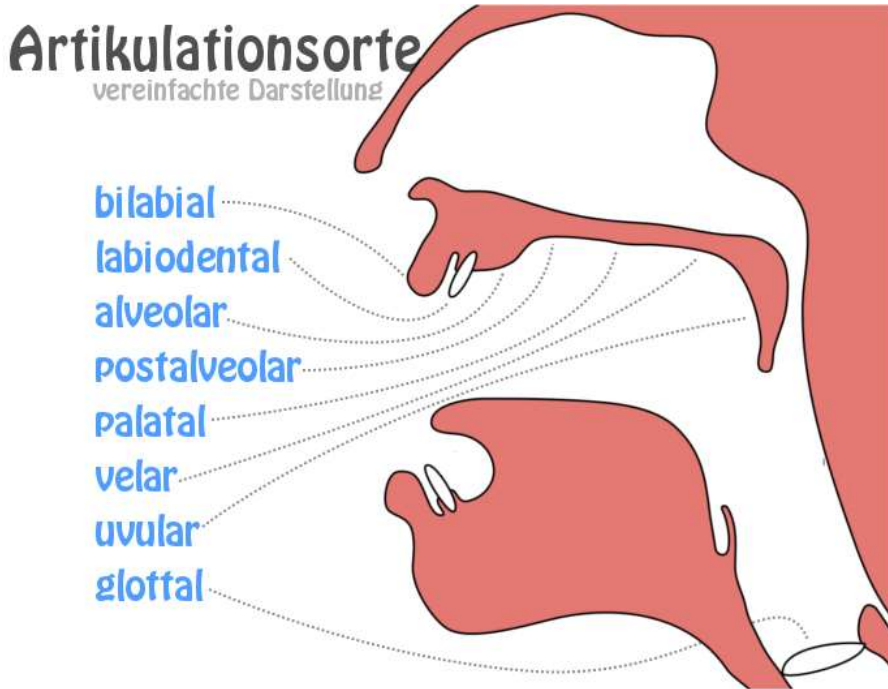
حرفلر سسلی و
سسسیز دئییه ایکی
بؤلۆگه و قوروپا
بؤلۆنر.

- سسلی (Vokal) حرفلر آشاغیداکیلار:

a, ə, e, ɪ, i, o, ö, u, ü

سسلی (Vokal) حرفلر آغیزداکی ھاوا یولونون آچیق اولماسی ایله ایفاده اولارکن، سسسیز (Konsonant) حرفلر ھاوا یولونون تیخانیب آچیلماسی واسیطه سی ایله ایفاده اولونار.

- سسسىز (Konsonant) حرفلر آشاغىداكىلار:

b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, ş, t, x, y, z

- سسسىز (Konsonant) حرفلر اۆز آرالارىندا ايكى بۆلۆگه و قورۇپا بۆلۈنر:

1- سسسى اولمايان حرفلر (stimmlose Konsonanten)

2- اۆزلىرىندە سس بارىندىر مېش سسسىز حرفلر (stimmhafte Konsonanten)

محمدتقى زهتابى بو سسسىز حرفلرى ايكى بۆلۆك و قورۇه اندركن "سسى اولمايان حرفلرى (stimmlose Konsonante) "كار"؛ و اۆزلىرىندە سس بارىندىر مېشلارى "جىنگىلتىلى" آدلاندىر مېش. اورادا اوخو يوروق: "دىلېمىزىن سسسىزلىرى يا كار، يا دا جىنگىلتىلى اولور"¹. غرب دىلچىلىك ادبىياتىنى مطالعه ائتدىكده آلمان دىلىندە "Reibelaut" (دىلېن

سیوریلیمک، یوخسا سورتولمک سونوچ و نتیجه سینده یارانمیش سس)" ایفاده سینه توش گلیریک. دئمک، محمدتی زهتابی روس ادبیاتی واسیطه سی ایله آذربایجان تورکچه سینه یانسیمیش بو دئیملری گونئی آذربایجان تورکلری ده باشا دوشسونلر داها دا مرکب بیر وضعیتیه دوچار ائتمیش. تلگرام قورویپلاریندان اولان "دیل، میتولوژی و ائتمولوژی"² ادلی بیر قوروها بعضی پایلاشیملار پایلاشدیغیمدا بعضی یازی گرافیکاسی اورزه دوشونجه آیریلیغی اورتایا چیخدیغی اوچون بو دوستلار اوز گوروشلرینی محمدتی زهتابی نین بیلگیلرینه اساسلانديرديقلاری و اوسته کی دئیملری اورتایا سوردوکلی اوچون مسئله نین اوزرینه گنده رک گونئی آذربایجان توپلومو و اجتماعیتی اوچون بیرینجی دن بیلگی و معلومات وئرمک داها دا یاخشی اولار دئییه دوشوندوم. داها آرتیق بیلگی الدهه ائتمک اوچون آلمان دیلینده یازدیغیم آذربایجان تورکچه سی نین "قاراداغ، موغان و زنگان" آغیز و لهجه لری نین آراشدیرماسی ادلی کتابیمدان گنیش بیلگی و معلومات آلابیلجکلرینی اومورام³. بئله لیکله غربده کی دیلچیلیک ادبیاتیندان فایدالاناراق انسانلاری دیلیمیزدکی سسسیز حرفلر ایله تانیش ائتمگی بیر تکلیف دئییه قبول ائتدیم.

1.1- سسی اولمایان حرفلر (stimmlose Konsonanten) :

پ، ت، چ، خ، س، ش، ف، ک، ه.

پ: آغیزدا ھاوا یولونون تیخانیب آچیلماسی و ایکی دوداقلای ایفاده اولان سسی اولمایان حرف؛ اؤرنک "آپارماق" کلمه سینده.

ت: آغیزدا ھاوا یولونون تیخانیب آچیلماسی و دیشلر واسیطه سی ایله ایفاده اولان سسی اولمایان حرف؛ اؤرنک "تک" کلمه سینده.

چ: آغیزدا ھاوا یولونون تیخانیب آچیلماسی ایله (tʃ/ts) نین ایفاده سی اؤرنک "چیراق" کلمه سینده.

خ: دیلین آرخاسی، اوسته قایار کیمی اولماقلا ھاوا یولونون دارالماسی ایله ایفاده اولان سسی اولمایان حرف؛ اؤرنک "اوخ" کلمه سینده.

س: دیشلرین قیسیلماسی و ھاوا یولونون دارالماسی ایله ایفاده اولان سسی اولمایان حرف؛ اؤرنک "سن" کلمه سینده.

ش: دیلین اوست دیشلر آرخاسینا یاخینلاشماقلا ایفاده اولان سسی اولمایان حرف؛ اؤرنک "شهر" کلمه سینده.

ف: آغیزدا ھاوا یولونو داراتماقلا دیش و دوداقلار ایله ایفاده اولان سسی اولمایان حرف؛ اؤرنک "هفته" کلمه سینده.

ك: آغيزدا ھاوا يولونون داماق و ديل واسيپتھ سى ايله تيخانيب
آچيلماسى ايله ايفاده اولونان سسى اولمايان حرف؛ اورنك "كال
(نارس)" كلمه سينده.

ه: قيرتلاقدا ھاوا يولونون دارالماسى ايله ايفاده اولونان سسى اولمايان
حرف؛ اورنك اولاراق "ھارا" كلمه سينده.

2.1- اوزلرينده سس باريندیرمیش سسسيز حرفلر (stimmhafte
Konsonanten):

ب، ج، د، ر، ز، ژ، گ، ق، غ، ل، م، ن، و، ی.

ب: آغيزدا ھاوا يولونون تيخانيب آچيلماسى ايله بيرليکده ايکى دوداقلا
ايفاده اولان اوزونده سس باريندیران سسسيز حرف؛ اورنك "بابا" كلمه
سينده.

ج: آغيزدا ھاوا يولونون تيخانيب آچيلماسى ايله (dz) ايفاده لرى نين
اوزونده سس باريندیرمیش سسسيز حرف؛ اورنك "جوجه" كلمه سينده.

د: آغيزدا ھاوا يولونون تيخانيب آچيلماسى و دوداقلا ايفاده اولان
سسسيز حرف؛ اورنك "آدام" كلمه سينده.

ر: آغيزدا ھاوا يولونون دؤنه دؤنه تيخانيب آچيلماسى ايله اوزونده سس
باريندیرمیش سسسيز حرف؛ اورنك "قارداش" كلمه سينده.

ز: ھاوا يولونو داراتماقلا ديل سيوريله رك ديشلر ايله تۇرنميش و
اۋزونده سس بارينديرميش سسسيز حرف.

ژ: ش حرفى نين اۋزونده سس بارينديرميش بير واريانتي سايبيلار. بو
سس ديلميزده طبيعتدن آلنميش سسلرده و خارجى كلمه لرده ايشله نر؛
اۋرنك "قېزىلتى، ژورنال" كلمه لرينده.

گ: آغيزدا ھاوا يولونون تيخانيب آچيلماسى ايله (gy) نين ايفاده سى ايله
اۋزونده سس بارينديرميش سسسيز حرف؛ اۋرنك "گۈزل" كلمه سينده.

ق: آغيزدا ھاوا يولونون تيخانيب آچيلماسى ايله داماغين آرخاسيندا ايفاده
اولونان، اۋزونده سس بارينديران سسسيز حرف؛ اۋرنك "قارداش"
كلمه سينده.

غ: آغيزدا ھاوا يولونون ديلچك واسيطه سى ايله تيخانيب، آچيلماسى و
ديلچگين داماغا سورولمك ايله اۋزونده سس بارينديران حرف؛ اۋرنك
"اوغلان" كلمه سينده.

ل: ديلين يانى نين ديشلره توخونماقلا اۋزونده سس بارينديران سسسيز
حرف؛ اۋرنك "اولماق" كلمه سينده.

م: ايكى دوداق و بورونلا ايفاده اولان، اۋزونده سس بارينديران سسسيز
حرف؛ اۋرنك "ھامى" كلمه سينده.

ن: ديلين اوست ديشلره توخونماسى ايله بوروندا ايفاده اولان، اوزونده سس بارينديران سسسيز حرف؛ اورنك "اوغلان" كلمه سينده.

و: آغيزدا هاوا يولونون ديش و دوداقلار واسيطه سى ايله تيخانيب آچيلماسى و سيوريلمه سى ايله ايفاده اولونان، اوزونده سس بارينديران سسسيز حرف؛ اورنك "وورماق" كلمه سينده.

ى: ديلين داماغين اونوندن سيوريلمه سى ايله اوزونده سس بارينديران سسسيز حرف؛ اورنك "يارى" كلمه سينده.

ايشيق سونمز، 28.06.2019

---

¹ محمد تقى زهتابى ، معاصر ادبى آذرى ديلى (سس – صرف) ص. 24 ، 1379 ، PDF: <http://assimilation.arzublog.com/uploads/assimilation/...pdf>

² جينگيتيلى سس لر؛ كار سسلر <https://t.me/c/1083675008/565492>

³ Işık Sönmez, Untersuchungen zu den aserbajdschanischen Dialekten von Qaradag, Mugan und Zəncan, Göttingen 1998. PDF Format: <http://www.isiqsonmaz.com/Arbeit.pdf>